

10.07.2023r

Dr hab. Waldemar Dotkuś prof. PWSZ w Głogowie   Wrocław 26 czerwca 2023r.
Ul Petrażyckiego 9 A
52 419 Wrocław

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Olewnik-Dejewskiej pt. *Rachunkowość dóbr wilanowskich w latach 1892-1940* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Sławomira Sojaka oraz promotora pomocniczego dr Aleksandra Banaszkiwicza.

Podstawą opracowania recenzji jest pismo prof. dr hab. Magdaleny Osińskiej Przewodniczącej Rady Dyscypliny Naukowej Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (pismo nr 11WNEiZ/530-25/2023 z dnia 09 maja 2023 roku). Recenzję wykonano z uwzględnieniem wymagań określonych w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (DzU z 2017 roku, poz. 1789), a także wg wytycznych zawartych w przywołanym wyżej piśmie z dnia 09 05 2023 roku.

1. Ocena wyboru tematu i koncepcji rozprawy.

Rachunkowość, pomimo, że nie została do tej pory uznana za dyscyplinę naukową posiada: kilkusetletnią historię, swoją filozofię, niewzruszone, a jedynie ewoluujące paradygmaty, bardzo obszerną literaturę i uznanie...?!

Utylitarny charakter rachunkowości, dostrzegany głównie przez właścicieli podmiotów oraz instytucje fiskalne i statystyczne jest tylko jedną, obok innych, funkcji tej dyscypliny. Bowiem do podstawowych funkcji rachunkowości należą: informacyjna, dowodowa, podatkowa, statystyczna, sprawozdawcza, analityczna, kontrolna oraz planistyczna a także interpretacyjna. Pytanie badawcze jakie zostało postawione przez Autorkę brzmi: czy wszystkie funkcje rachunkowości były realizowane w badanym okresie, tj w latach 1892 - 1940 w dobrach wilanowskich (por. str. 8 Rozprawy). Formalnie, cel pracy Autorka

ujawniła na str. 13, jest nim : „...prezentacja praktycznego wymiaru rachunkowości dóbr wilanowskich w latach 1892 – 1940”. Realizacja tak ambitnego celu wymagała przeprowadzenia czasochłonnej kwerendy ksiąg rachunkowych i ich treści, a ponadto, wiedzy historycznej na temat sytuacji społeczno-ekonomicznej i prawnej w Polsce.

Dobra wilanowskie działały pod zaborem rosyjskim jak i w wolnej już Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku . W międzyczasie była I wojna światowa, wojna z Rosją Radziecką oraz okupacja hitlerowska. Determinanty ujawniające się i mogące wpłynąć na prowadzoną wówczas ewidencję gospodarczą w całym badanym okresie były więc dodatkowym utrudnieniem dla Badaczki. Wymagało to obszernych i dogłębnych studiów literaturowych z innych dyscyplin. Wybór tematu pracy, osadzonego w realiach funkcjonującego majątku ziemskiego uznać należy za trafny. Nie tylko dlatego, że dotyczy prowadzonej wówczas ewidencji, ale i dlatego, że mało jest opracowań, które ukazywałyby zdeterminowaną paradygmatami rachunkowości ewidencję w polskich dobrach ziemskich na przełomie XIX i XX wieku

Przy tak nakreślonym celu głównym pracy, koncepcja rozprawy oraz sama jej realizacja, została pomyślnie zrealizowana przez Autorkę. W ośmiu rozdziałach skorelowanych z celem pracy zawarto nie tylko jurydyczne otoczenie, funkcje rachunkowości ale i tło historyczne. Kolejne rozdziały skupiają uwagę czytelnika na dokumentacji i księgach rachunkowych na przykładzie dóbr wilanowskich. Przyjmując, że nauka oparta jest na trzech filarach, a jednym z nich jest historia, to wybór tematu pracy oraz koncepcja sama konstrukcja jest nie tylko akceptowalna ale i godna wyróżnienia.

2. Ocena układu rozprawy doktorskiej.

Przedstawiona do recenzji praca składa się: ze wstępu, ośmiu rozdziałów, podsumowania, zakończenia, spisu wykorzystanej literatury, spisu tabel i rysunków oraz załączników. Na 336 stronach Autorka, w ośmiu rozdziałach, kierując się celem głównym rozprawy , wspartym siedmioma celami cząstkowymi (str. 13) zaprezentowała:

w rozdziale I podstawy prawne prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania bilansów. Na podkreślenie zasługuje przegląd kodeksów handlowych obowiązujących w trzech zaborach. One bowiem, w początkowym okresie, po odzyskaniu niepodległości stanowiły opokę dla sformalizowanej notacji gospodarczej. Autorka zadała sobie trud (po żmudnej kwerendzie) usystematyzowania i prezentacji

aktów prawnych regulujących zagadnienia podatkowe oraz ewidencyjne. Wyraźnie eksponuje w tym rozdziale dokonującą się ewolucję prawa gospodarczego, wprowadzającego zunifikowane regulatory i wytyczne w sprawie prowadzenia ewidencji gospodarczej. W tej części pracy eksponuje Autorka istotę i znaczenie dokumentacji oraz funkcje dowodową ksiąg rachunkowych.

W rozdziale II dysertacji przedstawiono ewoluujące funkcje rachunkowości podwójnej w oparciu o przeprowadzone studia literaturowe. Dokonana przez Autorkę pewna systematyzacja definicji rachunkowości oraz funkcji jakie spełniała ona w badanym okresie, to wkład Doktorantki w porządkowanie i odkrywanie nieeksponowanych dotychczas zadań, stanowiących integralny pakiet zadań rachunkowości.

W III rozdziale Autorka ukazała, w oparciu o studia literaturowe, rozwój Wilanowa na przestrzeni wieków. Przeprowadzona przez Doktorantkę wivisekcja umożliwia czytelnikowi zapoznanie się ze specyfiką, strukturą i organizacją majątku oraz zmieniających się na przestrzeni wieków form i rodzajów działalności. Prezentacja historii dóbr połączona oraz wzbogacona została przez Autorkę o informacje na temat dokumentacji prowadzonej w tamtych czasach, a dotyczącej różnorodnych zdarzeń gospodarczej wynikających z istoty działania w rolnictwie.

Rozdział IV poświęcony został dokumentacji z zakresu księgowości w dobrach wilanowskich w podziale na dokumenty o charakterze finansowym i księgowym. Jak napisała Autorka, „Dowody księgowe to pierwsze ogniwo w łańcuchu księgowym wilanowskiej nieruchomości ziemskiej”. s. 92

Dwa kolejne rozdziały (V i VI) to pełna charakterystyka ksiąg rachunkowych w dobrach wilanowskich.

W rozdziale VII rozprawy przedstawiono sprawozdania finansowe wilanowskiej nieruchomości ziemskiej wraz ze zmianami form oraz treści , jakie zachodziły w sprawozdaniach finansowych,

Rozdział VIII poświęcony został potencjałowi informacyjnemu zawartemu w sprawozdaniach i rocznych raportach.

Autorka, w swojej dysertacji skupiła uwagę na szczególnym okresie w życiu „dóbr wilanowskich”. Okres 1982 - 1940 to czas władania tymi dobrami przez rodzinę Branickich. A zatem jeden właściciel, w owym czasie, decydował o polityce w zakresie ewidencji gospodarczej.

3. Ocena zastosowanego piśmiennictwa.

Autorka, tylko w samym spisie wykorzystanej literatury wykazuje 68 pozycji zwartych, z których korzystała, i które umieszczone zostały w przypisach. Wśród tych pozycji książkowych o charakterze historycznym dominują pozycje w języku polskim wydane na przełomie XIX i w początkach XX wieku. Ponadto, w spisie literatury wykazano 27 aktów prawnych, trzy źródła internetowe oraz źródła archiwalne, będące opoką dla wykonania tej dysertacji. Ilość przebadanych dokumentów jest olbrzymia, a spis tychże zawarty został w pracy na stronach od 261 do 266. Godnym podkreślenia jest niezwykła staranność w doborze literatury przedmiotu, w tym przede wszystkim odnalezionych w trakcie kwerendy artefaktów archiwalnych.

Język, jakim posługuje się Doktorantka w swojej pracy jest poprawny i komunikatywny.

4. Wskazanie celu (ów) pracy oraz ocena celu rozprawy.

Cel główny pracy został jasno sformułowany przez Autorkę i wyeksponowany w samym tytule jak i we wstępie. Celem głównym pracy „... jest prezentacja praktycznego wymiaru rachunkowości dóbr wilanowskich w latach 1892-1940”, (s. 13).

Ambitne, a zarazem trudne do realizacji zadanie postawione przez Autorkę wsparte zostało dodatkowymi celami cząstkowymi sformułowanymi przez Doktorantkę na stronie 13 pracy. W efekcie razem tworzą logiczną całość w realizowanym przez Autorkę celu głównym.

Na szczególne podkreślenie zasługuje charakter opracowania. Dogłębna charakterystyka organizacji (dóbr Branickich) i techniki ewidencji w zmieniającym się otoczeniu, w dodatku nie w przedsiębiorstwie, a w rozbudowanym gospodarstwie rolnym. A takich opracowań jest niewiele w polskiej literaturze. Tym bardziej, że Autorka nie tylko zaprezentowała, ale i poddała ocenie funkcje realizowane przez ówczesną rachunkowość z punktu widzenia ówczesnych potrzeb właściciela dóbr, ale co ważne, także z punktu

widzenia aktualnej wiedzy i zadań stawianych przed tym systemem ewidencji gospodarczej.

5. Wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych.

W pracy nad dysertacją Autorka z powodzeniem wykorzystwała efekty użycia metod badawczych przy realizacji celu głównego i celów pomocniczych, w tym:

- studiów literaturowych,
- metody deskryptywnej,
- krytycznej analizy podstaw prawnych w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych na ziemiach polskich pod zaborami i w okresie dwudziestolecia międzywojennego,
  - analizy opisowej,
  - metody indukcji, dedukcji, oraz redukcji,
  - analizy porównawczej,
  - metod syntezy i uogólnień,

Należy stwierdzić, że awizowane przez Autorkę metody badawcze (por. str. 14) zostały wykorzystane poprawnie, a merytoryczne konkluzje są pochodną tychże wykorzystanych w opracowaniu.

6. Ocena rozprawy doktorskiej dotycząca: problemu naukowego, sposobu rozwiązania oraz wyników badań.

Przedstawiona do recenzji praca ma charakter historycznego studium zasad, technik notacji oraz dokumentacji, ewidencji gospodarczej i sprawozdawczości na przełomie XIX i XX wieku. Naczelne zasady rachunkowości (paradygmaty) ewoluowały na przestrzeni wieków podobnie jak technika ewidencji. Problem naukowy, który w wyniku przeprowadzonej kwerendy i bardzo szczegółowej wivisekcji artefaktów (dokumentów tamtego okresu do jakich udało się dotrzeć Doktorantce) to potwierdzenie tezy na temat funkcji rachunkowości, jakie spełniała w tamtym okresie. Funkcji, które nie zawsze były eksponowane czy też wykorzystywane w tamtym okresie, a które przy swoim spektrum możliwości były i są ponadczasowe. Wszystko bowiem zależy od interesariuszy, ich wiedzy,

potrzeb informacyjnych i kompetencji. Autorka dysertacji obok opisu systemu ewidencji gospodarczej, prowadzonej w turbulentnym prawnym otoczeniu, z powodzeniem wskazywała nie tylko kontrolną czy też dowodową funkcje rachunkowości, ale i funkcję informacyjną. Wiązała to z potrzebami informacyjnymi w zakresie zarządzania, przenosząc to na grunt i potrzeby dzisiejszej praktyki. Wyniki badań Doktorantki potwierdzają nie tylko uniwersalność systemu ewidencji gospodarczej jakim jest rachunkowość, ale są dowodem na wysoki poziom rozwoju nauki polskiej oraz praktyki tamtego okresu. Fakt ten powinien być dostrzegany i mocno akcentowany w środowisku ekonomicznym. Stanowi bowiem znaczący dorobek dyscypliny naukowej jaką jest rachunkowość.

Autorka, jak napisała: „Praca ma charakter przekrojowy, obejmuje bowiem wszystkie elementy rachunkowości prowadzone w wilanowskiej nieruchomości ziemskiej i prezentuje zachodzące pomiędzy nimi relacje” (s. 251).

Główny cel pracy tj. prezentacja rachunkowości w dobrach wilanowskich w latach 1892-1940 został zrealizowany. Podobnie, jak cele cząstkowe. Autorka w dysertacji:

- przedstawiła historię dóbr wilanowskich,
- omówiła charakter produkcji przemysłowo-rolnej, prowadzonej w obrębie majątku,
- przedstawiła podstawy prawne prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych w przedsiębiorstwach prywatnych pod zaborami i w międzywojennej Polsce,
- dokonała przeglądu literatury specjalistycznej tamtego okresu,
- opisała i w załącznikach przedstawiła skany dokumentów księgowych prowadzonych i występujących dobrach wilanowskich w latach 1892-1940,
- omówiła i zaprezentowała układ i zawartość ksiąg rachunkowych dóbr wilanowskich w latach 1892-1940,
- zaprezentowała szczegółowo scharakteryzowała sprawozdania finansowe majątku wilanowskiego,
- wskazała potencjał informacyjny dla potrzeb zarządzania zawarty w sprawozdaniach sporządzanych na przełomie XIX i XX wieku.

W posumowaniu pracy Autorka stwierdza, że:

- „...System księgowości podwójnej, rozwinięty dobrach wilanowskich w latach 1892-1940, ma skomplikowany i wielowymiarowy charakter. Pokazuje to, że wiedza z podręczników rachunkowości ówczesnego okresu nakłada się na postępowanie buchalterów, zarządzających i właścicieli majątku” (s. 252),

- „rachunkowość dóbr wilanowskich była spójnym, kompleksowym, wzorowo prowadzonym systemem, na który składały się dowody księgowe, księgi rachunkowe oraz sprawozdania finansowe” (s. 252), oraz że system ten ma skomplikowany i wielowymiarowy charakter,

- podstawą ewidencji są dokumenty pierwotne w oparciu o które sporządzano dokumenty wtórne, będące dodatkową informacją dla właściciela oraz dla potrzeb zestawień pomocniczych (s. 252),

- „...wiedza z podręczników rachunkowości ówczesnego okresu nakłada się na postępowanie buchalterów, zarządzających i właścicieli majątku” (s. 252).

Konkluzje Autorki mają potwierdzenie w przeprowadzonych, z całą starannością badaniach, udokumentowanych artefaktami (por. skany dokumentów).

7. Uwagi merytoryczne i formalne .

Przedstawiona do recenzji praca, tak w części teoretycznej jak i sformułowanych propozycjach usprawnień, jest merytoryczna. Konkluzje są pochodną przeprowadzonych studiów literaturowych, badań archiwaliów i obserwacji wspartych dużym doświadczeniem zawodowym Autorki.

Praca jest napisana zgodnie z najwyższymi standardami edytorskimi. Drobne potknięcia literowe nie wpływają na ocenę pracy. Natomiast na pochwałę zasługuje fakt załączenia do pracy dyskietki, która umożliwia odczytanie załączników. Skany dokumentów zaprezentowane w pracy są na tyle niewyraźne, że uniemożliwiają odczytanie zapisów w prezentowanych dokumentach. Dopiero odczyt dyskietki i stosowne powiększenie dokumentów daje wyraźny obraz ukazujący nie tylko zapisy ale piękno charakteru pisma, jakim w tamtym czasie utrwalano zdarzenia gospodarcze.

8. Syntetyczna ocena rozprawy ze wskazaniem oryginalności oraz umiejętności Autorki w zakresie samodzielnego prowadzenia badań.

Swoją pracą mgr Anna Olewnik-Dejewska potwierdziła posiadane umiejętności w zakresie samodzielnego prowadzenia badań naukowych oraz posługiwania się stosownymi metodami naukowymi przy rozwiązywaniu problemów. Potwierdziła swoją dojrzałość naukową oraz kompetencje. Wnioski jakie sformułowała, odnoszące się do stosowanego na przełomie XIX i XX wieku systemu ewidencji gospodarczej oraz sprawozdawczości, są ponadczasowe i mają charakter uniwersalny. Doktorantka wykazała, w ostatnim rozdziale pracy, oryginalność przy tworzeniu propozycji rozwiązań w zakresie wykorzystania ówczesnej bazy informacyjnej dla potrzeb analitycznych przy zastosowaniu dawnego i aktualnego instrumentarium wykorzystywanego przy ocenie kondycji majątkowej i finansowej podmiotu.

9. Ocena końcowa pracy.

Praca doktorska Pani mgr Anny Olewnik-Dejewskiej pt. *Rachunkowość dóbr wilanowskich w latach 1892-1940* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Sławomira Sojaka oraz promotora pomocniczego dr Aleksandra Banaszkiwicza w pełni odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskich jakie określono zapisami ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Tekst jednolity DzU z 15 września 2017 roku poz. 1789) i uzasadnia nadanie Jej stopnia doktora. Wnoszę przeto o dopuszczenie recenzowanej pracy Pani mgr Anny Olewnik-Dejewskiej do publicznej obrony oraz wnioskuję o wyróżnienie tej pracy stosowną nagrodą.

Waldemar Dotkuś

